

el seu contingut, però idèntica sempre en allò que té a veure tant amb la seva condició transsubjectiva, com amb el seu valor de realitat»².

La mateixa noció de subjectivitat implica una referència intencional a quelcom diferent del subjecte i de les seves pròpies determinacions; implica un transcendir la finitud del cognoscent per obrir-se a la realitat que és: els homes no podríem prendre consciència de la nostra activitat de conèixer sense que aquesta consciència anés acompanyada de la ferma convicció que el nostre coneixement es refereix a les coses que són o, dit d'altra manera, a les coses concebudes com a ens.

Diu Sant Tomàs: «allò que primerament concep l'enteniment com a màximament evident [notissimum], i en el qual resol totes les concepcions, és l'ens»³; «l'ens és l'objecte propi de l'enteniment i, així, és el primer intel·ligible, de la mateixa fàsis que el so és el primer audible»⁴. El punt de partida de la Metafísica consisteix en l'afirmació de l'ens; tot contingut objectiu que apareix a la consciència humana és concebut en tant que essent o, en terminologia escolàstica, sub specie entis.

El fet que la noció d'ens sigui el «primer conegut [primum cognitum]» i l'objecte propi del nostre enteniment és una condició a priori de tota aprehensió intel·lectual pròpia de la subjectivitat; no hem de pensar, tanmateix, que aquesta a priori posseeixi una validesa merament psicològica o subjectiva; el concepte d'ens en tant que ens, que en cada acte de coneixement és contret a unes determinacions particulars —la ploma, la pedra, la bauma, el riu, la coliflor...—, per-

tany de iure a allò captat i no únicament a la nostra manera d'aprehendre-ho.⁵

A la *Summa contra gentils* s'afirma que «l'objecte propi de l'enteniment és allò que és [quod quid est]»⁶, o sigui, l'essència; però en un altre lloc, ho acabem de veure, se sosté que «l'ens és l'objecte propi de l'enteniment». No hem de pensar, com s'extrauria d'una anàlisi precipitada d'aquests fragments, que ens trobem davant d'una contradicció: la noció d'ens enclou la d'essència, car demanar per l'ens és preguntar si quelcom és [an est] i, ensems, preguntar per la seva essència [quid est].

A més, l'essència [essentia], com indica la mateixa etimologia de la paraula, no pot deslligar-se de l'ésser [esse]; de fet, es constitueix en la seva pròpia essencialitat gràcies a l'ésser de l'ens, en relació al qual és pura potència: «l'ésser és l'actualitat de tota forma o naturalesa, car no se significa la bondat o humanitat en acte, sinó en la mesura que se significa a l'ésser. Per aquesta raó, és necessari que el mateix ésser sigui comparat a l'essència, que és quelcom diferent d'ell, com l'acte a la potència»⁷.

Allò que l'enteniment copsa primàriament d'una cosa és la seva essència, és a dir, el conjunt de determinacions en virtut de les quals un individu pertany a una espècie i no pas

2 MILLÁN PUELLES, Antonio, *La estructura de la subjetividad*, Rialp, Madrid, 1967, p.152.

3 SANT TOMÀS, *De Veritate*, q.1, a.1, in c.

4 Íd., *Summa Theologiae*, I, q.5, a.2, in c.

5 En la nostra vida quotidiana ens trobem, algunes ocasions, que formem conceptes inadequats i que, com a conseqüència de ço, enunciem afirmacions que no es corresponen amb la realitat de les coses. Amb tot, la possibilitat d'agafar com a real allò que no és altra cosa que un mer ens de raó [ens rationis] no implica que el concepte d'ens hagi de considerar-se com una forma merament subjectiva. Si aquesta fos la seva autèntica condició, qualsevol contingut objectiu hauria de contemplar-se com una ficció, cosa que ens menaria a un absurd, puix un ens de raó es constitueix com a tal en la mesura que s'oposa a la realitat que és, de guisa que sense una noció d'ens real, sense una noció d'ens com allò que realment té l'ésser, ni tan sols no seria possible que l'ens de raó aparegués a la consciència com un pur ens de raó.

6 Íd., *Summa contra gentiles*, I, c.58.

7 Íd., *Summa Theologiae*, I, q.3, a.4, in c.

a una altra; ço no obstant, l'enteniment no aprehèn aquesta essència —que, en sentit estricte, no és res més que el grau amb què un ens participa de l'ésser— com un mer contingut objectiu, completament deslligat del seu acte o ésser, sinó més aviat sota la raó d'ens.

La comprensió de l'essència pressuposa la comprensió de l'ens, que és el *primum cognitum*: un infant, per exemple, no podria preguntar què és una vaca si no posseís algun coneixement, anterior a la pròpia interrogació, d'aquest què és; sense una certa comprensió d'allò que és l'essència, del fet que aquesta implica una necessària correlació entre el què i l'ésser, resultaria impossible preguntar què és qualsevol cosa. L'infant no sabria preguntar què és una vaca si, de manera subjacent i implícita, no concebés l'objecte sobre el qual s'interroga sub specie entis.

Anteriorment a tota especulació metafísica, des d'una mirada purament quotidiana a la realitat, hom s'adona que al món hi ha diverses coses, i que les unes es diferencien de les altres en funció de llurs essències: efectivament, les pedres es distingeixen de les vaques, i, les vaques, dels homes. Però encara hi ha més: les coses no solament es presenten com a diferents entre elles sinó, endemés, com a esglaonades i graduades segons un més i un menys en allò que té a veure amb llur excel·lència i perfecció.

Si som capaços de dir que l'home és més perfecte que la vaca, i, la vaca, més que la pedra, és perquè, en captar les coses, ens adonem de llur proporció i participació respecte quelcom que transcendeix les diverses essències finites, i que dóna fonament i sentit a llur graduació; aquest quelcom en virtut del qual cada cosa posseeix una perfecció determinada i que constitueix, a més, l'ordre de les essències Sant Tomàs l'anomena *esse* i d'ell afirma que és l'acte de l'ens.

La fonamentació de la Metafísica com a ontologia, en la mesura que descansa sobre l'afirmació de l'ens, sobre el reconeixement que l'ens és allò màximament universal i el primer intel·ligible —reconeixement que no pressuposa cap raonament ni cap procés discursiu, sinó que es palesa immediatament en l'experiència personal del cognoscent— ha de considerar-se com una autofonamentació. L'afirmació de l'ens, per una exigència derivada de la pròpia estructura de la subjectivitat, està implicada en tot acte de pensament; és impossible demostrar-la a partir d'algun principi anterior, car sense ella res no podria pensar-se.

El concepte metafísic d'ens, que s'obté aplicant un procés d'abstracció sobre el *primum cognitum* de l'enteniment humà, agafa l'ésser com «l'actualitat de totes les coses i, fins

i tot, de les mateixes formes [o essències]»⁸. Però com que cada essència participa de l'ésser d'acord amb una proporció determinada, el concepte d'ens no pot predicar-se unívocament de totes elles, com si d'una determinació genèrica o específica es tractés —una pedra, un home i un àngel no són ens en un mateix sentit, mentre que una vaca i una granota són igualment animals. Ras i curt, la noció d'ens, en lloc de posseir una unitat estricta o unívoca, en posseeix una d'anàloga o proporcional, que pot realitzar-se segons un més i un menys, segons una intensitat graduada de perfecció.

La Metafísica, en considerar ontològicament aquella realitat que constitueix l'objecte propi del nostre enteniment, ço és a saber, l'essència de les coses sensibles, permet descobrir algunes perfeccions que, en si mateixes, no impliquen cap limitació, cap constrenyiment, de manera que són susceptibles de posseir una excel·lència major o menor en funció del grau amb què el subjecte que les posseeix participa de l'ésser: «segons el mode amb què una cosa té l'ésser, és el seu mode en la perfecció, car es diu que una cosa és més o menys perfecta en la mesura que el seu ésser es contreu a un mode especial de perfecció major o menor»⁹.

Les perfeccions d'aquesta mena —anomenades en llenguatge escolàstic graus metafísics— solament són unificables per la semblança de proporcions que hi ha entre els diversos subjectes que realitzen aquestes perfeccions graduades i els actes que perfeccionen i determinen a cada un d'ells; aqueixa unitat anàloga obre en l'home la possibilitat d'assolir un coneixement cert, encara que imperfecte, d'aquelles realitats que transcendeixen l'horitzó de la seva experiència.

A través de l'escala dels ens, que és també l'escala de la perfecció, hom pot ascendir racionalment des dels ens naturals, que conformen l'objecte propi del seu enteniment, fins a aquelles coses que estan més enllà de l'àmbit de la sensibilitat i, en darrer terme, fins al cim de tota la realitat, que és el Mateix Ésser Subsistent, l'Acte Pur, en definitiva, Déu. Eudald Forment sintetitza de manera molt precisa aquesta doctrina en definir la Metafísica com un «saber del més enllà i del més ençà»¹⁰. Ara bé, aquest accés al més ençà i al més enllà, com hem volgut subratllar en aquest article, restaria completament barrat si la filosofia primera no tingués en el seu punt de partida l'afirmació de l'ens.

Vic, 14 de juliol del 2017

⁸ *Ibid.*, I, q.4, a.1, ad 3.

⁹ *Íd.*, *Summa contra gentiles*, I, c.28.

¹⁰ FORMENT, Eudald, *Metafísica*, Palabra, Madrid, 2009, pp.12-3.